

УДК 7.031.4.071.4М. Моздир:001.9:069]:726.82(477)"
19/201"

Роман ЯЦІВ

НАУКА ПАМ'ЯТІ: АВТОР ТА ІСТОРИЧНА ЕПОХА (Присвята Миколі Моздиру)

Розглядається широкий формат музейної, наукової та адміністративної діяльності Миколи Моздира (1928—2018) — відомого мистецтвознавця, педагога, організатора науки та педагога. Визначається роль культурно-мистецького середовища, в якому зрілішав дослідницький талант вченого, називаються ідейно-естетичні фактори формування його духовно-ціннісного імперативу. Спеціальна увага звертається на індивідуальних рисах характеру М. Моздира, його здібностях націлити колег на вирішення актуальних наукових задач в академічній гуманітарній науці. Розглядаються окремі наукові ідеї вченого, розкриті в його авторських монографіях, присвячених українській народній меморіальній скульптурі.

Ключові слова: Микола Моздир, народне мистецтво, мистецтвознавство, меморіальна пластика, ідеологія, музейна справа, тоталітарна епоха, культурні артефакти, ціннісний імператив.

© Р. ЯЦІВ, 2018

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 3 (141), 2018

Присутність Миколи Моздира — історика мистецтва та культуролога, музейника й адміністратора, людини широких наукових знань з неповторною емоційною природою — в суспільно-культурних колах Львова ще довго буде видаватися реальною. Для середовища його приятелів ще продовжує звучати тембр його голосу, що тонально вписувався в багатоголосся останніх десятиліть, коли швидко мінялася палітра суспільних настроїв, а з ними й ціла історична епоха. Разом зі своїм поколінням, нареченим збірним і децю розмитим поняттям «радянської інтелігенції», він пройшов щаблі віднови свого генетичного коріння, в національно зорієнтованих справах підтвердивши духовно-етичні критерії родинного ціннісного імперативу. Про глибинні процеси в душі міг би сказати лише він сам, але вже сама сумарність його реакцій на світ, оцінки тих чи інших ситуацій, підтримка колег, найбільше молоді, в творчих і наукових ініціативах, а головне залишені ним книги й наукові ідеї закріплюють його, вже класичну статуру в інтелектуальній історії України другої половини ХХ — початку ХХІ століття.

Фах історика, здобутий Миколою Моздирем у Львівському державному університеті ім. І. Франка одразу після Другої світової війни, став визначальним щодо обрання ним діяльнісних шляхів, з яких виокремилися як пріоритетні музейна справа та мистецтвознавство. За молодих літ він інтегрувався в сферу музейництва, коли в ній працювали такі «сполучники» з давньою галицькою традицією колекціонерства, як Олена Кульчицька, Віра Свенціцька, Ярослав Нановський, Петро Лінинський, Ірина Гургула, Савина Сидорович, трохи молодші Катерина Матейко, Микола Батіг, Борис Возницький, Володимир Островський. Дух великого мецената митрополита Андрея Шептицького ще наповнював простір приміщень Львівського музею українського мистецтва на вул. Драгоманова, 42, хоча советська дійсність з її ідеологією та прискіпливим стеженням за науково-культурними інституціями не сприяла підтриманню національної парадигми у виставковій, фондovій та дослідницькій діяльності.

Адміністрування музейницькою галуззю, здавалось, домінувало в системі пріоритетів Миколи Моздира над академічно-науковими запитами. Саме так було на початку 1960-х років, коли молодий історик шукав свого призначення в неоднорідних колах львівських мистців та інтелектуалів, з романтичними поривами руху шістдесятництва (спареного з політичним дисидентством) та багато в чому розгубленого чиновництва, якому тоталітарна верхівка делегувала функцію стриму-

вання культурних ініціатив. Десь на перехрестях цих протиборчих сил і повинен був працювати на посадах керівника середніх ланок Микола Іванович, вчащаючи до патріарха українського мистецтва Олени Кульчицької, часто спілкуючись з Григорієм Смольським, Євгеном Дзиндрою, Олексою Шатківським, Маргіт і Романом Сельськими, Яковом Чайкою, Мечиславом Гембаровичем та ін. З року в рік він проймався атмосферою координованості взаємин між визначними діячами української культури, які вносили важливі духово-ціннісні посили в сіру совєтську буденщину. На підсвідомому рівні вбирав у себе ті смисли, які спонукали до гострішого осмислення традиції.

Уже в 1960—1970-х роках Микола Моздир став органічною часткою культурно-мистецького простору Львова, беручи участь в різних виставкових проектах та заходах Львівської організації Спілки художників УРСР. Тоді ж довелося відчувати тиск партійно-ідеологічної номенклатури, взаємини з якою мали майже повсякденний характер. Його офіційний статус заступника директора з наукової роботи Львівського музею українського мистецтва (1963—1971) захопив і процеси загострення протистояння між органами влади та мистцями, музейниками і вченими, які шукали незамулених джерел етнонаціональної культурної традиції. Миколі Івановичу доводилося бувати і на різного роду зборах, семінарах, на яких мистецтвознавців «виховували» за принципами «партійності і народності». Один з таких сюжетів (семінар з соціалістичного реалізму) описаний у книзі спогадів Богдана Гориня, якого партійне керівництво засуджувало за «невірне» трактування творчості скульптора Івана Севери [3]. Непросто було Миколі Моздиру, який представляв львівських музейників, підтримувати права молодих дослідників і художників на власний погляд щодо тих чи інших аспектів творчої методології, так само і щодо інтерпретації історії мистецтва. Табу на імена видатних українських модерністів не давало можливості об'єктивно висвітлювати мистецький процес першої половини ХХ століття, чимало творів з музейних запасників були під негласним «арештом», а то й ризикували бути вилученими для наступного фізичного знищення. Треба було неабиякої відваги, щоб приховати від недоброзичливого ока окремі твори 1920—1930-х років мистців-стипендіатів митрополита Андрія Шептицького — Юліяна Будманюка, Святослава Гординського, а також січового стрільця Івана

Іванця та деяких інших художників зі збірки Музею етнографії та художнього промислу АН УРСР. Так, завдяки заклеєній та підфарбованій стрічці зі сигнатурою С. Гординського було збережено три малярські шедеври цього визначного автора¹.

У 1960-х роках Микола Моздир зближується з багатьма львівськими художниками. Особливо тісно спілкується зі скульпторами, часто буваючи у творчих робітнях Я. Чайки, Л. Біганича, Є. Дзиндри, В. Одрехівського, В. Борисенка, В. Подольського. Двох останніх він консулював з тих чи інших питань монументальної скульптури, а 1987 р. випустив свій альбом про творчість Валентина Борисенка [1].

Авторитет М. Моздира — музейника і вченого — зростає, коли він перейшов на працю у Львівське відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського АН УРСР. До нього звертаються за консультаціями з різних питань історії мистецтва, етнографії, музейної та експедиційної практики. У Львові він утвердився як один з провідних «речезнавців», кваліфікованих експертів культурних артефактів. На посаді завідувача відділу фондів та музеєзнавства, а потім мистецтвознавства Микола Іванович формує потенційний колектив музейників і вчених. Разом з директором Юрієм Гошком він сприяє прийняттю на посади наукових співробітників Романа Кирчіва, Павла Жолтовського, Володимира Овсійчука, які стали фундаментом академічної школи української фольклористики та мистецтвознавства ще напередодні відновлення української державності. При цьому слід наголосити, що до цих імен тоталітарний режим мав упереджене ідейне ставлення, через що частина відповідальності за їх наукову творчість була покладена як на керівника відділення, так і на його заступника з наукової роботи.

Від середини 1980-х років Микола Моздир зумів домогтися ефективного балансу науково-потенційних сил різних генерацій у відділі мистецтвознавства. Поряд з такими масштабними фігурами вчених, як П. Жолтовський, В. Овсійчук, Ф. Петрякова, розпочали працю О. Нога, І. Жук, І. Волицька, а за ними й молодші дослідники, націлені на широкий фронт осмислення національного українського мистецтва. Атмос-

¹ Інформація отримана автором статті, на той час охоронцем фонду МХП, від М.І. Моздира наприкінці 1980-х рр. У 1990 р. ці полотна були показані на Першій персональній виставці творів С. Гординського у Львові.

фера обміну науковими ідеями була дуже сприятливою, старші колеги охоче ділилися своїми напрацюваннями та стимулювали молодь до відкриття нових дослідницьких теренів. Керівник відділу заохочував початківців до тематики сучасного мистецтва, підтримував інтерес до «закритих» тем українського модернізму, підказуючи молоді, де можна шукати матеріали про маловідомих художників. Як висококваліфікований музейник він вказував на наявність важливих фондів пам'яток, які потребували наукового висвітлення.

Микола Іванович не уникав експедиційної роботи, пов'язуючи її зі своїм рибачьким захопленням. Разом з Ю. Гошком він виробив алгоритм праці в полі (особливо любив Українське Полісся), звідки неодмінно привозив експонати до фондів збірок МЕХП. Багато південних років у цьому процесі він провів спільно з великими ентузіастами музейної справи, дослідниками народного мистецтва Р. Захарчук-Чугай, А. Будзаном, К. Матейко, З. Болтарович, Г. Горинь та ін.

Досліджуючи мистецькі феномени, Микола Моздир ретельно фіксував пам'ятки, закладаючи великі тематичні ресурси для своїх наукових досліджень. Основними його працями стали авторські монографії «Українська народна дерев'яна скульптура» (1980), «Українська народна меморіальна скульптура» (1996), «Народні меблі» (2000-ті роки, рукопис) та «Українська народна меморіальна пластика» (2009). Остання з них стала класичною історико-мистецтвознавчою студією, в якій проявився весь науковий хист, літературний талант та глибина національної посвяти автора. Підготовлена вона на основі фактичного матеріалу, зібраного ним упродовж 1984—1990-х років з більш як 100 локацій поховань та понад 1000 пам'ятників народної меморіальної пластики. «Втрата цієї ланки в суспільному житті неминуче веде до ослаблення, відтак нищення національної свідомості, — писав у вступі М. Моздир. — Тоталітарна радянська система робила все для того, щоб поступово мінімізувати цю складову духовного життя народу, привести до його деморалізації, повної деградації» [2, с. 5]. Ця праця стала узагальнюючою для автора, а також і знаковою для його наукової гідності. Микола Моздир систематизував усі форми відзначування місць поховань в українській традиції, від найдавніших пам'ятних хрестів, козацьких могил, придорожніх, присадибних, пам'ятних хрестів та «фігур», до пам'ятників борцям за волю України в ХХ столітті. Визначний учений, ентузіаст музейництва і педагог залишив твір, по-

значений сконсолідованою силою духу, розвиненою багатьма десятиліттями непростого життя, через увінчання народного генія у високих мистецьких формах.

1. *Борисенко В.* Альбом / В. Борисенко ; упоряд. М.І. Моздир. — Київ : Мистецтво, 1987. — 120 с. : іл. — (Худож. України).
2. *Моздир М.* Українська народна меморіальна скульптура / Микола Моздир. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2009. — 288 с. : іл.
3. *Горинь Б.* Не тільки про себе / Богдан Горинь. Режим доступу: <http://www.vox-populi.com.ua/rubriki/hto-eto-netilkiprosebecastinaxivavtorgorinbogdan>.

Roman Yatsiv

THE SCIENCE OF MEMORY:
THE AUTHOR AND EPOCH
(Dedication to Mykola Mozdyr)

The article deals with the wide format of museum, scientific and administrative activities of Mykola Mozdyr (1928—2018), a famous art historian, organizer of science and a teacher. The role of the cultural and artistic environment in which the research talent of the scientist matured is considered, ideological and aesthetic factors of the formation of his spiritual and value imperative are called. Special attention is drawn to the individual features of the character of M. Mozdyr, his ability to target colleagues to solve actual scientific problems in academic humanities. Some scientific ideas of the scientist, disclosed in his author's monographs devoted to the Ukrainian folk memorial sculpture, are considered.

Keywords: Mykola Mozdyr, folk art, art studies, memorial plastic, ideology, museum affairs, totalitarian era, cultural artifacts, value imperative.

Роман Яцив

НАУКА ПАМ'ЯТИ:
АВТОР И ИСТОРИЧЕСКАЯ ЭПОХА
(Посвящение Мыколе Моздыру)

В статье рассматривается широкий формат музейной, научной и административной деятельности Мыколы Моздыра (1928—2018) — известного искусствоведа, педагога, организатора науки и педагога. Определяется роль культурно-художественной, в котором зрел исследовательский талант ученого, называются идейно-эстетические факторы формирования его духовно-ценностного императива. Специальное внимание обращается на индивидуальные черты характера М. Моздыра, его способностей нацелить коллег на решение актуальных научных задач в академической гуманитарной науке. Рассматриваются отдельные научные идеи ученого, раскрыты в его авторских монографиях, посвященных украинской народной мемориальной скульптуре.

Ключевые слова: Мыкола Моздыр, народное искусство, искусствоведение, мемориальная пластика, идеология, музейное дело, тоталитарная эпоха, культурные артефакты, ценностный императив.